

ИНОВИРАЊЕ НА НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА ВО ЗЕМЈИТЕ ВО ТРАНЗИЦИЈА

ВОВЕД

Во последниве неколку години во светот, а посебно во Европа, се одвиваат мошне бурни и длабоки општествено-политички промени. Политичкиот антагонизам како главно обележје на економскиот и социјалниот развој по Втората светска војна ги изгуби поголемиот дел од своите експлозивни сили. Како последица на тие промени дојде до значајно приближување и подобрување на односите меѓу главните антагонистички сили во светот. Ќе остане за задача на историчарите долго да ги анализираат современите трансформациони процеси во кои таканаречениот социјализам во земјите на Централна и Источна Европа доживеа вистински колапс. Од длабоко поделената Европа речиси не остана ништо. Нова Европа се повеќе станува заеднички дом на сите луѓе што живеат во неа. Меѓутоа, треба да се има во вид и тоа дека патот кон заедничка Европа ќе биде мошне долг и тежок. Тоа не зависи само од политичкото определување на сите заинтересирани туку исто така е условено од позитивните промени во повеќе сфери на општеството. При тоа отежнителна околност е фактот што историјата на Европа нуди малку поуки за респектирање на мирниот соживот помеѓу државите, културите и религиите. Наспроти тоа, таа е исполнета со политички, економски, религиозни и воени конфликти кои оставиле длабоки траги во сеќавањата на сите народи. Да се потсетиме само на национализмот, фашизмот и тоталитаризмот кои однесоа милиони неделни животи. Но сепак историјата на повоената Европа исто така остави вредности со кои може да се гради основата на новиот заеднички континент. Тоа се: човечки права, демократија, слобода, еднаквост, владеење на Законот, мирољубивост и толеранција, солидарност, социјална правда, еманципација, меѓународна независност и општа одговорност за создавање пријатен дом за сите.

Покрај веќе воспоставената политичка и економска соработка, идната Европа ќе треба да ги зголеми прекуграничните размени на културен и образовен план со цел да овозможи побрзо практично остварување на напред посочените историски идеи. Во оваа насока треба да се сфати и Декларацијата на Советот на Европа од 9 октомври 1993 година, каде помеѓу другото стои:

"Крајот на поделената Европа нуди историска можност за воспоставување на мир и стабилност на Континентот. Сите наши земји се определуваат за плуралистичка и парламентарна демократија, индивидуални и универзални човечки права, владеење на Законот и на заедничко културно наследство збогатено со нивните разновидности. Европа така може да стане широко подрачје на демократска безбедност...

Ние ја прифаќаме политиката на отвореност и соработка спрема сите земји од Централна и Источна Европа што се определиле за демократија". Натаму, во оваа резолуција се искажува убедувањето дека културната соработка низ образованието, средствата за информирање, културните активности, заштита и збогатување на културното наследство и преку учество на младите ќе стане есенцијален начин за создавање цврста заедница на се уште поделената Европа.

Во светлината на сето ова се поставува прашањето колку наставата по историја може да придонесе во изградувањето на свеста и чувствата кај младите генерации за потребата од изградување на Европа како заеднички дом на сите нејзини жители? Сигурно дека историјата не може да биде единствена учителка на животот на идната Европска градба. Но стои и фактот дека невозможно е да се предвидува иднината без изучување на историјата. Според тоа, историјата како општествена наука и како училишен предмет може значајно да придонесе во проектирањето на иднината на Европа. Па оттаму логично се поставуваат како мошне актуелни и прашањата: што да се учи денес од историјата? како да му се пријде на минатото? како да се изучува историјата во училиштата? како да се користат и интерпретираат историските извори, а особено со каква цел да се изучува историјата?

По сите овие и уште по многу други прашања поврзани со наставата по историја во последниве неколку години се водат широки дискусии на бројни меѓународни конференции и други научни собири. Овој прилог претставува синтеза на стручните материјали поднесени на Меѓународната конференција на тема: "Наставата по историја во земјите на Централна и Источна Европа" што се одржа 1995 година во Виена, во организација на Европскиот совет и Здружението на наставниците по историја на Австрија. На оваа Конференција имаат учествувало прет-

ставници од сите земји од Централна и Источна Европа, освен од Романија, Хрватска, Албанија, Босна и Херцеговина, Македонија, Србија и Црна Гора.

Сознанијата од оваа Конференција сигурно ќе претставуваат определен придонес во настојувањето за унапредување и осовременување на наставата по историја и во нашата Република.

Некои посовремени интенции во наставата по историја

Динамичните крупни општествено-политички промени наставата по историја ја соочуваат со многубројни нови барања. Потребни се по-комплексни приоди во изучувањето на историјата што ќе овозможат подобро да се сфати сложеноста на општествените промени.

Имајќи ја во вид оваа потреба, денес во демократскиот свет посебно внимание се посветува на усовршувањето на наставниците по историја. При тоа се настојува наставниците да се подготват за реално толкување на горе посочените промени со цел да бидат во можност да ги предвидуваат тешкотиите и да реагираат на нив со флексибилноста на наставните ситуации. Се повеќе се бара таков наставник кој не само што ќе може да ја пренесе пропишаната содржина на учениците, туку ќе може да се воспостави врски со движечките сили што се појавуваат во социјалното подрачје кое се изучува. Според тоа, современиот наставник наставата по историја треба да ја сфати како дисциплина во рамките на која треба да се анализираат политичките, економските, општествените и културните промени на општеството што се изучува.

Современите методичари на наставата по историја се залагаат за развивање на таков начин на размилување за општествените прашања што ќе овозможува согледување на нивниот развој и променливост. Во оваа смисла како централни прашања што денес се поставуваат во поглед на наставата по историја се:

- Кој начин на разгледување на минатото е најсоодветен за потребите на сегашната млада генерација, за да се придонесе во современиот развој на општеството?

- Кои историски методи се погодни за обновување на културните, економските и политичките позитивни збиднувања и за нивниот натамошен развој?

- Кој вид на информации се неопходни за изградување слика на историјата што ќе биде во врска со современите општествени промени?

Во светлината на овие прашања денес се гледаат промените и усовршувањата на наставата по историја во земјите на поранешниот

"реал социјализам". Токму на ова прашање беше посветен и семинарот на тема: "Реформирање на наставата по историја во училиштата во земјите на Европа кои се наоѓаат во демократска транзиција", што се одржа 1994 година во Грац, во организација на Европскиот совет.

На овој семинар е расправано за најактуелните прашања поврзани со наставата по историја во напред посочените земји. Посебно внимание е посветено на унапредувањето на наставата по историја во основното и средното образование, менувањето на учебниците и други наставни материјали, професионалното и перманентното усовршување на наставниците по историја како и соработката меѓу научните институции и училиштата во унапредувањето на оваа настава. На овој семинар се презентирани посовремени интенции во унапредувањето на наставата по историја во земјите на Централна и Источна Европа. Покрај тоа учесниците пошироко се запознати со работата на Европскиот совет во оваа насока. Поновите истражувања финансирани од овој орган го осветлуваат прашањето како историјата е злоупотребена во зголемувањето чувствата на национален антагонизам и културна и расна супериорност.

Досегашната активност на Европскиот совет поврзана со наставата по историја може да се подели на три фази: првата фаза во педесетите години е исполнета со настојувањето да се зголеми реалноста и непристрасноста во учебниците по историја и да се искоренат пристрасностите и предубедувањата. Во втората фаза (1960-1970 год.) Советот ја проучува наставата по историја во средните училишта и усвојува препораки како оваа настава да се направи стимулативен и значаен дел од воспитувањето на младите. Во третата фаза што започна од 1980 година, Советот пројави силен интерес за улогата и содржината на наставата по историја во цела Европа и во таа насока има преземено редица нови активности. Основна определба при тоа е наставата по историја да не се користи како пропаганда за обединување на Европа туку како средство за елиминирање на традиционалните грешки и предубедувања и да се втемелува на факти. Како најбитни постигања на наставата по историја најчесто се посочуваат: определеност за постојано барање на вистината, изградено критичко мислење и разбирање и почитување и на други гледања на историските настани и процеси.

Сфаќајќи ја сериозноста на недостатоците во наставата по историја, Советот последниве неколку години има организирано повеќе семинари, конференции и дискусии за реформирање на наставата по историја во училиштата. Такви дискусии се одржани во Белорусија, Латвија, Литванија, во Руската Федерација, Словенија и Украина, а во

подготовки се во Албанија и Молдавија. Покрај тоа, во април 1995 година Европскиот совет во соработка со Министерството за образование на Руската Федерација во Смоленск организираше семинар на тема: "Наставата по историја и изградување доверба" со основното прашање како во наставата да се постапи со чувствителните и контраверзните прашања во различните истории на Белорусија, Естонија, Латвија, Литванија, Полска, Русија и Украина. Посебен придонес во оваа насока претставуваат неколкуте курсеви за учители што ги има организирано Советот на Европа за историјата на народите од Централна и Источна Европа. Такви курсеви ќе следат и во наредниве години.

Каков вид настава по историја препорачуваат експертите за образование на Европскиот совет на оние што ги изготвуваат програмите и на наставниците, е едно од основните прашања чии одговори се мошне инструкторни и за нашата наставна практика.

Пред се, тие препорачуваат дека сите учесници треба да ја изучуваат историјата на секое ниво од нивното образование бидејќи историјата има вредност што не може да биде постигната преку другите предмети од наставниот план. Тие се убедени дека историјата е единствена дисциплина која се одликува со посебен вид на изградување на свеста и фантазијата и со пренесувањето на реални знаења што им овозможуваат на учениците да ги сфатат и другите гледања. Историјата може да им помогне на учениците да ја сфатат врската на настаните навреме така што ќе можат да оценуваат такви есенцијални идеи, како причина за определени развојни промени.

Во поглед на обемот на програмата по историја, се предлага таа да биде составена од синтензирани појави не само од политиката, дипломатската и воената историја туку од сите аспекти - духовна, социјална, економска, културна, научна и технолошка - на општеството во минатото. При тоа се нагласува дека изучувањето на историјата мора секако да содржи факти, но исто така мора да се посвети посебно внимание на стекнувањето кај учениците вештини и способности за определување на местото и околностите на настанот и за анализирање на различните видови информации и податоци како и способноста за откривање на заблудите и предубедувањата за да не се поведуваат и манипулираат со субјективни информации. Посебно се нагласува потребата за развивање на лични ставови, толерантност, љубопитност, соживување и граѓанска храброст. Со други зборови, учењето и наставата по историја во училиштата треба да биде активен процес и да поттикнува индивидуални проучувања, размислувања и искажувања на учениците. Тие треба да стекнуваат искуство за критичко проценување

на различни видови докази како и да се охрабруваат за заземање на критички ставови кон информациите било од каде тие да доаѓаат, вклучувајќи ги тука и оние од масовните медиуми. Преку историјата учениците треба да научат да ги "читаат" филмовите и телевизиските програми така критички како што треба да ги читаат весниците.

За односот помеѓу локалната, националната, европската и светската историја

Покрај напред посочените, за нашата практика се мошне корисни и укажувањата на Европскиот совет и во поглед на потребата за порамномерна застапеност во програмата на содржини од локалната, националната, европската и светската историја.

Локалната историја без сомнение придонесува во користењето на активни методи и широка разновидност на историски докази т.е. интервјуа, документи, весници, споменици, археолошки ископини и др. Таа може да го оживи минатото, да ја поттикне фантазијата и мотивацијата на учениците и да им помогне пошироко да ги видат проблемите во светот. Но да се биде ефективен, содржините од локалната историја бараат посета и собирање податоци надвор од училищата како и соработка помеѓу училишта, библиотеки, архиви и музеи. Меѓутоа, мора да се има во вид дека локалната историја не е без проблеми. Некои настани од неодамнешната историја можат да бидат непријатни или противречни како и некои подрачја да ги имаат променето сопствениците од една на друга земја преку вековите. Меѓутоа, како што се укажува во поновата дидактичка литература, историјата и традициите на локалната средина не можат да се усогласуваат со веќе утврдените национално-политички граници. Во спротивно, локалната историја може да биде постојано третирана како некаква опасност дури и разурнувачка. Затоа со право се укажува на опасноста од преголемата чувствителност во врска со националниот и етничкиот идентитет во сегашната нестабилна ситуација карактеристична особено за дел од Европа.

Познато е дека идентитетот е сложен поим кој опфаќа: јазик, религија и задржаното помнење и чувства од историјата - понекогаш за историските поплаки, неправди, па дури и одмазди. Тој е богатство на симболи како што се: херои, изгубени борби и победи, песни, поезија, слики, споменици, меморијални музеи, имиња на улици и др. Повремено, идентитетот се изразува во деструктивен и насилнички начин на сметка на идентитетот на други: мигранти, емигранти, малцинства и луѓе од други националности, религии и раси. Затоа, наставата по историја не

треба да ги охрабрува тесноградните, шовинистите нетолерантните ставови или лидерството за етничка, национална и расна супериорност. Општо гледано, историјата во изминатиот период повеќе се користеше како средство за изградување и зајакнување на националниот идентитет, а наставата и учењето на националната историја беа средство за жестоки политички и јавни дебати низ цела Европа. Затоа многу е опасно националната историја да се сфати како синоним на националистичката историја. Наспроти тоа, националната историја може и треба да се изучува на отворен, а не на некој исклучителен начин. Само така ќе можат да се изразат традициите, потеклото и различноста на сите членови на националната заедница и да не се изолира од Европските и светските состојби.

Корисни упатства во оваа смисла за оние што ги изготвуваат програмите по историја, за авторите на учебниците и за наставниците можат да се најдат во работните материјали кои се подготвени за неодамна одржаниот курс за наставници на тема: "Улогата на историјата во изградувањето на националниот идентитет", во организација на Европскиот совет.

Во поглед на прашањето што да се учи од историјата на Европа експертите на Европската унија имаат единствен став дека не може да стане збор за единствена програма на Европската историја во сите земји на Континентот. Според нив, не е во ред ниту концептот по еден утврден редослед да се изучуваат сите национални истории, како што тоа беше во минатото. Наспроти тоа, експертите истакнуваат дека некои елементи се заеднички за историјата на определено подрачје или за сите. Со нивното изучување се придонесува за презентирање на Европа. За да илустрираат што конкретно мислат, тие имаат подготвено листа од 25 такви теми кои, според нив, можат да ја сочинуваат основата на програмата за Европската историја. Во оваа листа се вклучени теми како што се: големите миграции, феудализмот, движењата за верските реформи, прекуморските експанзии на Европа, индустриската револуција, комунизмот, фашизмот и др.

Во рамките на активностите за унапредување на наставата по историја, Советот на Европа остварува проект за усовршување на изготвувачите на програмите и наставниците којшто опфаќа: проучување на содржините за Европа во програмата по историја, практични вежби во разработка на одделни наставни содржини и изготвување практични упатства за наставниците по историја за да се помогне преку наставата по историја да се унапредат демократските вредности и толеранцијата. Резултатите од овој проект ќе ја сочинуваат основата на декларацијата

за наставата по историја која ќе биде усвоена на наредната сесија на министрите за образование на Европската унија што ќе се одржи 1997 година во Кристиансанд, Норвешка.

На состаноците што се одржани досега во рамките на овој проект непоколебливо се препорачува дека наставата во врска со позитивните меѓусебни влијанија треба да биде урамнотежена со настава за контраверзните, чувствителните и трагичните теми од историскиот развој на Европа. Меѓутоа, ако наставниците мора да се справуваат и со такви теми, задолжително ќе им треба соодветно дополнително образование и изворни материјали. Нив исто така ќе им треба заштита поради тоа што наставата во врска со овие содржини може да ги вовлече во судир со локалната и пошироката заедница. Дури се сугерира Европскиот совет да подготви повелба за наставата по историја за да се заштити интегритетот на наставниците по овој предмет и нивната настава. Експертите за образование на Европскиот совет укажуваат дека не треба да се изгуби од вид фактот дека европската историја е составен дел на светската историја. Затоа секогаш кога тоа е можно, националните и европските хоризонти треба да бидат проширени кон светската перспектива и дека другите цивилизации треба да бидат изучувани од гледна точка на нивната сопствена оригинална природа, а не само во контекстот на европската експанзија и окупација. Тоа значи дека сите ученици треба да учат модерна и современа историја. Во оваа насока ќе биде реализацијата и на наредниот проект од областа на историјата (1997-1999) кој ќе се бави со историјата на Европа во 20 век. Врз основа на резултатите од овој проект ќе бидат изработени упатства за програмерите и авторите на учебници, експериментални наставни единици кои можат да бидат проверени на мал примерок училишта како и пакет на конкретни инвентивни приоди и проекти.

Овде посебно треба да се истакне пилот проектот чија реализација е во тек на тема: "Историјата и идентитетот" што го води Секторот за политичко образование при Министерството за образование и културни дејности на Австрија.

Овој проект се остварува во рамките на едно многу пошироко истражување што го има преземено Европскиот совет под наслов: "Демократија, човечки права и малцинствата".

Целта на истражувањето под наслов "Историјата и идентитетот" е да се помогне во усовршувањето на вештините, способностите и методите за критичко проценување, а не само да се актуелизираат хронолошки факти. Стекнувањето на политичкото воспитание и изучувањето на историјата треба да поаѓа од начелото дека учењето е

резултат на искуство и вдохновеност и дека знаењето никогаш не треба да биде одделно од конкретната активност и политичката партиципација. Новите работни методи што се промовираат во рамките на овој проект треба да им овозможат на учениците да стекнат не само когнитивно историско знаење туку исто така да го поврзат знаењето во ситуации на секојдневниот живот.

Современи интенции за усовршување на програмите по историја

Во последниве неколку години се карактеристични со длабоки промени во сите сфери на општествено-економскиот и политичкиот живот во земјите на Централна и Источна Европа. Во овој транзитивен период значајни промени се извршени и во сферата на образованието, вклучувајќи ја тука и наставата по историја. Во сите овие земји е извршено значајно предефинирање на целта на наставата, темелно се ревидирани и преработени програмските содржини, изготвени се нови методички упатства за наставниците и е пристапено кон дополнително стручно и педагошко усовршување на целиот наставен кадар по овој наставен предмет. Така, во Словенија две групи на специјалисти беа задолжени да изготват нови програми по историја за основното и средното образование. Во нив покрај другото се истакнува дека главно внимание треба да се насочи кон Европа како културно-историска рамка, незапоставувајќи го словенското наследство, култура и историја. Секаде каде што е тоа можно треба да се поврзува во поширокиот европски контекст заради подобро разбирање на нејзиното значење. Историјата во училиштата треба да служи на две цели, на образовното и на воспитното изградување на учениците.

Учениците треба да учат од настаните како и од историските процеси и да се поттикнуват на истражување на факторите и причините за промените што настанувале низ историјата. Наставата по историја не треба да се состои од хронолошко изучување на имиња и датуми. Никогаш не треба да се заборава дека историјата е главно раскажувачка наука и единствено ќе биде убедлива и интересна ако се презентира како таква. Овој предмет треба целосно да биде ослободен од идеолошки лозинки и рецепти. Прашањата и темите предимно треба да бидат избирани на таков начин што ќе одговараат на основните преокупации на индивидуите и општеството. Како што се гледа од горното, најновата програма по историја во Словенија е насочена кон изградување колку што е можно пошироки погледи кај учениците на историските настани и процеси што се случувале во текот на целата човечка историја.

Прилично корисни размислувања можат да се најдат и во најновите програмски документи за наставата по историја што се донесени во Руската Федерација. Така, според авторите на оваа програма, историјата треба да изврши две по се изгледа контрадикторни функции: таа треба да ја олесни интеграцијата како и диференцијата. Историјата во училиштата треба да им овозможи на учениците да се поврзат со етичките, националните и универзалните вредности на системите. Покрај тоа, таа треба исто така да помогне - формира мислења и да воспостави поврзаност на одговорноста со генерациите кои доаѓаат. Затоа треба да се намалат разликите помеѓу концептот на историско образование како акумулирање на знаења и сфаќањето според кое историјата се гледа како поле на ментална и емоционална активност. За да се постигне тоа треба да се изменат или изостават старите програмски содржини што се несоодветни на современите потреби. Содржините и начините за нивното стекнување треба да бидат трансформирани, кај наставниците да се зголеми креативноста за поуспешно организирање и изведување на наставата. Наставата постојано треба да се збогатува со самостојни истражувања, игри, дебати, когнитивни постапки и сл. Заедно со сите нив наставата треба да се насочува кон поактивни облици што ќе им помогнат на учениците во развивањето на нивната личност.

Во материјалите за наставата по историја во Естонија, што се изготвени за напред посочената конференција, како примарна задача при усовршувањето на програмите е поставено барањето за отстранување на политички мотивираните извртувања на фактите.

При тоа посебен акцент се става на идејата сите ученици да имаат основно разбирање на историјата на цивилизацијата и нејзините главни етапи.

Ова знаење треба да биде стекнато на таков начин што ќе им овозможи на учениците да го анализираат општеството и неговите реалности, да се служат со адекватни информации и да се справат со промените. Покрај тоа, треба и натаму да се размислува кон развивање критичко гледање кон различни аспекти на општеството како и да им овозможи да придонесуваат во неговиот развој. Според тоа, реформираниот историја треба да биде "сиже на секого" т.е. витален дел на културното и социјалното наследство на луѓето или дијалог меѓу сегашноста и минатото. При изготвувањето на новата програма, авторите како основно го поставиле прашањето: На што точно се мисли кога се вели "историско образование". Дали мислиме на знаењето факти или на разбирањето на историските процеси? Поврзани со ова, тие се

соочуваат и со прашањата: Како да се утврдат критериумите за избирање на содржините? Кои треба да бидат приоритетите при изборот? Прифатена е определбата дека приоритетите треба да се прават согласно географската близина, културното единство и проширување на комуникациите со одделните историски цивилизации.

Во Република Чешка после 1989 година во наставата по историја исто така се извршени длабоки промени. При тоа се повлечени сите задолжителни програми и учебници.

Посебно значаен аспект во трансформирањето на наставата по историја во оваа Република е подготвувањето на нови учебници во почетокот на 1991 година, со нови стандарди за содржините и за нивното презентирање.

Во новиот програмски концепт за усовршување на наставата по историја на оваа Република се содржани повеќе нови идеи и укажувања корисни и за нашата наставна практика. Основниот приод во овој проект може да се окарактеризира како нова историја на културата. Според него, наставата по историја се гледа како институционализирана практика која опфаќа креирање, задржување и проширување на историското сознание. Во овој општествен контекст, историјата во училиштата, според авторите на овој проект треба да го подржи развојот на историската и културната свест. Таа особено треба да го определи видокругот на животот и погледите на светот кај учениците, на нивните способности за набљудување и постапување и на тој начин да придонесе во изградувањето на новите чувства на должност и одговорност. Историското знаење треба да им овозможи да се борат со сплетот на културните, политичките и социјално-економски фактори кои постојано влијаат врз нивниот живот.

Во Република Словачка новата програма по историја е воведена во септември 1994 година. Нејзиното основно обележје е тоа што претставува широка програмска рамка во која наставниците имаат полна слобода во изборот на методските приоди и конкретните содржини. Во општите упатства е нагласена потребата учениците да се поттикнуваат кон развивање широк поглед кон општеството и неговите економски, политички и културни аспекти како и кон нивното осамостојување.

Во последните усовршувања на програмите и учебниците за наставата по историја во Унгарија исто така посебно се потенцирани неколку актуелни прашања и гледања. Од повеќе практични решенија може да се заклучи дека и промените во наставата по историја во оваа земја се одраз на променетите политички сили и услови. Таа е сега адаптирана на условите на почетната модерна демократија задржувајќи го континуитетот на позитивните дидактички елементи.

Од есента 1989 година драмтично се променија општествените и политичките односи и во Република Бугарија. Основната насока на овие промени, како што обично се кажува, се состои во премин од тоталитаризам кон демократско општество и пазарна економија. Промени-те во образовната сфера најнапред започнаа со измени во содржините по историја т.е. на наставните програми и на учебниците. Преиспитувајќи ја функцијата и целта на наставата по историја едновременно се покренува широка дебата за моралните потенцијали на историското знаење и за користењето на овој потенцијал за поттикнување толеранција и јавно искажување на учениците. Главната цел на наставата по историја во оваа земја, според најновата формулација, е да "изгради нов image (претстава) на култура која ќе ги вклучува идеите за човечки права, универзални вредности и за европско единство со моделот на европската култура... Националната историја треба да биде интегрален дел на светската историја. Наставата треба да ги зајакне оние способности кај учениците што ќе им овозможат историјата да ја видат како органски дел на сегашноста и што ќе им помогне да ги сфатат врските помеѓу индивидуите и нивниот свет или помеѓу личното и универзалното".

Активности за усовршување на учебниците по историја

Во поранешните комунистички режими на Источна Европа, како што е познато, Марксистичко-Ленинистичката историја играше централна улога во обезбедувањето на идеолошка доминација. Пишувачите на историјата по правило и авторите на учебници, делимично беа средство за индоктринација. Со промените извршени после 1989 година, историјата полека се трансформира од инструмент на авторитарната хиерархија во поле за спроведување нова култура на граѓанската самостојност или едноставно во лулка на демократијата. Во оваа насока се движат и современите стручни и научни ангажирања за усовршување на учебниците по историја. Како резултат на тоа, во повеќе посткомунистички земји веќе се публикувани нови учебници. Авторите се вратија кон подалечните историски епохи кои се помалку политизирани и помалку преплавени со празнини. Акцентот се повеќе се става врз коректното интерпретирање на настаните.

Забележителен придонес во физиомирањето на новите учебници по историја во последниве години несомнено има Институтот "Georg Eckert" за истражување на меѓународни учебници кој што работи во Брауншвинг, Германија. Овој Институт воспоставува соработка и пренесува искуства во поглед на методиката на наставата по историја. По-

крај тоа, ги зголемува можностите за демократизација преку проектирање на нови учебници како и дава награди на автори на квалитетни учебници и ги спонзорира за учество на меѓународни стручни конференции.

Така, во организацијата на овој Институт досега се одржани неколку меѓународни конференции посветени на учебниците во Полска, Чешка, Балтичките Републики и Русија. На конференцијата одржана во мај 1995 година во Рига на тема: "Учење од историјата" и уште на неколку други конференции одржани во Балтичките држави главна задача беше да се вреднува квалитетот на учебниците по историја и географија. На слична тема во 1994 година е одржана и првата Германско-Руска конференција за учебниците со учество на историчари и географичари.

Националните стереотипи и предубедувања во учебниците и популарната литература во Југоисточна Европа беше темата на Конференцијата што се одржа 1993 година во седиштето на овој Институт, Брауншвинг. Во овој контекст Институтот исто така имаше ангажирано тим од истражувачи да го испитаат презентирањето на Балканските војни во учебниците.

На Конференцијата одржана во 1995 година во Тбилиси, во организација на УНЕСКО, беше презентирана првата можност за проширување темите за разговор за учебниците и потребата да се интензивираат повремени контакти со корисниците на услугите од овој Институт.

Стручните здруженија и унапредувањето на наставата по историја

Покрај ангажираноста на владините органи и стручно-научни установи, во последниве неколку години мошне забележителна стручна активност за унапредување на наставата по историја покажуваат и здруженијата на наставниците. Така, уште 1992 година во Стразбург е формирано Европско Здружение на наставниците по историја (Euroclio), што беше иницирано уште 1991 година на симпозиумот што се одржа во Бругес, Белгија на тема: "Наставата по историја во Нова Европа". Официјалното промовирање на оваа нова асоцијација се изврши во април 1993 година во Ливарден, Холандија. Ова Здружение има третман на невладината организација при Советот на Европа. Во него членуваат односните национални здруженија од скоро 30 земји или околу 50.000 наставници по историја се членови на Euroclio.

Целта на ова Здружение е да ја унапредува наставата по историја како есенцијален предмет во образованието на младите. Помеѓу по-

векето задачи на неговата стручна работа посебно треба да се истакнат следниве:

- зајакнување на местото на историјата во наставните планови и програми на училиштата и

- зголемување на интелектуалната слобода на наставниците и усовршување на Европската димензија на наставата по историја без запоставување на глобалните, националните и регионалните димензии.

Од посебно значење во програмската ориентација на ова европско здружение е определбата за ширење на информации за наставата по историја во Европа преку национални и меѓународни публикации и доставување други стручни материјали во врска со активностите на членките. Покрај тоа, Eurodio организира билатерални и мултилатерални проекти што се однесуваат на наставата по историја. Посебна одговорност има во развивање кај членството свест за европска припадност со оглед на фактот што во многу европски земји постои зголемување на тенденцијата за изготвување повеќе национално ориентирани програми. При тоа се поаѓа од сознанието дека регионалната и националната историја не смее да биде запоставена со изучувањето на европската димензија. Низ историјата треба да се зајакнува европска свест помеѓу младите во цела Европа.

Во стручните материјали издадени од ова Здружение со право се укажува дека во досегашниот период политичката историја имаше доминантно место во програмите. Но исто така со задоволство се уочува дека во последната деценија се изучуваат повеќе теми од културата, економијата, социјалната сфера односно програмата по историја се отвора за нови прашања како што се: образование за човечки права, за граѓанство, за етнички групи, за малцинствата и др. Во оваа насока се дискусиите што во последно време ги организира ова европско здружение по прашања од заеднички интерес за наставниците по историја во Европа. Досега се организирани неколку такви дискусии со содржина посветена на темите: "Национализмот и неговите последици" одржани во Холаднија, "Влијанието на Конференцијата во Потсдам 1945 година за образованието од историја", во Германија, "Епохата на Филип II", во Шпанија и "Образованието од историја е клучот на демократијата", одржана во Швајцарија.

Посебно значајни се конфернециите на методиката за унапредување на наставата по историја што се одржани во Шкотска и во Белгија.

Со оглед на тоа што дискусиите по прашањата што и како да се учи постојано се повторуваат помеѓу наставниците по историја, не-

колку членки на ова Здружение се ангажирани во проекти што се однесуваат на овие прашања. Покрај тоа, во наредниот период ова Здружение ќе организира активности за разгледување на други теми, како што се на пример определени контраверзни прашања во историјата на 20 век.

Од сето ова може да се заклучи дека Европското здружение на наставниците по историја од година во година се афирмира како значаен субјект во унапредувањето на наставата по историја во сите земји од овој континент и пошироко и посебно во програмираното асоцирање со национаните здруженија на наставниците по овој предмет од најголемиот број земји од Европа и надвор од неа.

Мошне забележителен придонес во унапредувањето на наставата по историја во последниве неколку години дава и Меѓународното здружение на професорите по методика за оваа наставна дисциплина. Во него членуваат околу 270 методичари од повеќе меѓународно познати универзитети. Здружението е во прв ред преокупирано со одржување меѓународни научни расправи за историската свест и нејзината разновидност. За оваа цел е изготвена и меѓународна библиографија.

Здружението исто така има свое научно списание кое се публикува во Кембриџ, Париз и Вингартен на три меѓународни јазици. Здружението со својата научна активност е често присутно и во земјите на Централна и Југоисточна Европа, а особено во Романија и Бугарија. Во соработка со оваа научна асоцијација се одржани повеќе конференции од разновидни подрачја на историјата. Овие конференции и публикациите издадени по нивното одржување имаат исто така за цел да поттикнат нови истражувања во одделни релативно нови домени на историјата. Здружението исто така има воспоставено тесна соработка со Европскиот совет во изработката на Европската повелба за наставата по историја.

ЗАКЛУЧОК

Од претходните информации основано може да се заклучи дека наставата по историја скоро во сите земји на Централна и Источна Европа е предмет на темелно преиспитување и иновирање. Критички се анализираат сите дидактички елементи што ја чинат целината на оваа наставна дисциплина. Врз основа на резултатите од овие проучувања се врши значајно предефинирање целта на наставата, се прават крупни содржински измени и усовршувања, се внесуваат нови облици и методи во наставната работа, се изготвуваат наполно нови учебници, се трошат прилично големи средства за дополнително стручно и методско усо-

вршување на наставниот кадар и за реализирање на разновидни истражувачки проекти. Сето ова е насочно кон практично остварување на една нова педагошка ориентација на наставата по историја во основното и во средното образование на земјите коишто се во процес на транзиција. Суштината на таа ориентација се состои во ослободување на наставата по историја од досегашната преголема идеологизација, историцизам и фактографија, а зајакнување на нејзината воспитна димензија. Изградување на свест за потребата од зближување, а не за конфронтирање на народите и чувство на зедничка одговорност за мирот во светот е основната воспитна насоченост на реформираната настава по историја.

Водечка улога во осовременувањето на наставата по историја имаат образовните органи и тела на Европскиот совет, УНЕСКО, одделни научно-истражувачки институции во Западна и Источна Европа, Европската и националните здруженија на наставниците по историја. Инфорамциите за овие реформски движења се мошне корисни и инструктивни при осмислувањето на промените во наставата по историја и во нашата Република.

ЛИТЕРАТУРА

1. History teching in Central and Eastern European Countries, Beitrage, Zur Historischen Sozialkunde, Wiene, 2/92.
2. History Teaching and the Promotion of Democratic Values and Tolerance, A.Handbook for Teachers, Gallagher C., Council for Cultural Cooperation, Stasbourg, 1994.
3. The Reform of History Teaching in Schools in European Countries in Democratic Transition, Low-Beer, A., Council for Cultural Cooperation, Strastourg, 1995.
4. Writing History Tehtbooks in Eastern Europe, R.Maier, George - Eckert - Institute für internationale Schulbuchforschung, 1994.